

Књижевни рад Оригенов

У историји има мало људи, код којих би тако сједињени били сјајан таленат, свестрано образовање и необична вредноћа, као што то видимо код Оригена. Неуморан рад, проницљиви ум, дубоки дух, ревност за веру, строгост према себи и мучеништво учинише име његово бесмртним. Својим књижевним радом стекао је славу и име највећег научењака цркве за прва три века².

Ориген је био врло плодан писац. Његови сачувани списи у Мињовом издању обухватају девет великих томова. Јероним³ вели : »Ко би од нас могао прочитати толико, колико је он написао«. Епифаније⁴ спомиње, да је Ориген написао шест хиљада књига ; тај број није претеран, ако се узме реч књига у смислу списка, по коме је један говор важио као књига. О необичној вредноћи и плодном раду сведочи нам његов надимак ἀδαμαντιος — човек од челика.⁵

Ориген је радио на свим пољима теолошке науке, но већина је његових списа изгубљена. Много је уништено за време ориге-

¹ Ireneus: Adversus haereses lib. I. cap. 31 § 1; Migne: gr. ser. t. 7. col. 704.

² Bardenhewer: Geschichte der altkirchl. Literatur, II. Band, S. 72.

³ Quis nostrum tanta potest legere, quanta ille conscripsit? Hieronymus, Epistola ad Pammachium, c. 84. Migne Patrol. ser. lat. t. XXII. col. 75.

⁴ Epiphanius, Adversus haereses, Migne Patrol. ser. graec. t. 41. col. 1178.

⁵ Origenes qui tanto studio in sanctarum scripturarum labore sudavit, ut jutse Adamantii nomen acceperit. Hieronymus, Epistola ad Paulam, Migne, Patrol. ser. lat. t. 22. col. 447.

нистичких спорова и арапских навала. Од многих списа сачувани су само фрагменти, а од многих се знају само наслови. Неки списи су сачувани и до нас дошли само у латинском преводу. Драгоцених остатака има у антологији — *Филокаліа* — коју су из Оригенових дела саставили Василије Велики и Григорије Назијанзин.¹

Прегледаћемо у систематском реду књижевне радове Оригенове, поделивши их овако : 1. Критички радови, 2. егзегетски радови 3. апологетски и полемички 4. практична дела 5. писма и 6. догматска дела.

I. Критички радови

Ориген се нарочито посветио библијском пољу. Својим радовима ударио је темељ научном егзегетском истраживању св. Писма. Главном његовом делу, од којег су сачувани само одломци, јесте Егзапла — шестерострука библија (*τὰ ἕξπλα sc. βιβλία*) библијско-критичко дело, критика текста александријског превода Библије. Овај грчки превод Старог Завета из времена пре хришћанства, септуагинта, био је у то доба у погледу текста јако искварен. Настали су спорови између хришћана и јеврејских научењака, те су једни другима пребацивали фалсифицирање. Ориген је опазио, да се грчки превод не слаже са јеврејским текстом, који је био у употреби код Јевреја. Његова тежња за истином гонила га је, да утврди разлике и да свој суд створи. Да би то постигао, изучи јеврејски језик и набави јеврејске рукописе Старог Завета, да би их упоредио са грчким текстом. Како није потпуно владао јеврејским језиком, тражио је савета од стручњака.² Рад на егзапли стајао је Оригена огромна труда ; очуван је фрагменат једног писма, где Ориген пише једном свом пијатељу, да му тај напоран посао одузима већи део дана и један део ноћи, те да му једва преостаје времена за јело и сан.³

¹ Migne, *Patrol. ser. gr. t. 14. col. 1309.—1316.*

² Да Ориген није знао потпуно јеврејски доказ су његове речи : »ut aiunt qui Hebraea nomina interpretantur«. Migne, *Patrol. ser. gr. t. 12. Homiliae in Genesim 12. 4. col. 227.* »Aiunt ergo qui Hebraicas litteras legunt«. Migne, *Patrol. ser. gr. t. 12. Homiliae in Numeros, 14. 1. col. 677* види Bardenhewer : *Geschichte der altkirchl. Literatur B. II. S. 85.*

³ Dr. Paul Koetschau : *Origenes I. Band, Bibliothek der Kirchenväter. S. XXII.*

У том раду није се задовољио једним преводом св. Писма — септуагинтом, него је потражио и друге. Набавио је превод јудејског прозелите Акиле, евијонита Симаха и јудејског прозелите Теодотијона. Имајући при руци више текстова био је уверен, да ће доћи до првобитног текста. У ту сврху ставио је упоредо текстове и то на прво место оригинални јеврејски текст у првој колумни, у другој колумни је јеврејски текст са грчким словима ради вокализације, иза тога Акилин, Симахов, Александријски и напоследку Теодотијонов.¹

Тако је постало шест колумни или Егзапла.² За псалме додаје пети, шести и седми грчки превод, један од тих је нашао у једном бурету у Јерихону.³ За тај део Старог Завета састављена је Октапла. Ориген није текст нигде исправљао, него је извесним знацима⁴ на рубу означио разлике, које се указиваху после упоређења текстова. Радио је доиста као модерни научни критичар текста. Тим својим радом створио је, као што Барденхевер каже »помоћно средство за научну егзегезу од неоцењиве вредности.«⁵ Епифаније каже, да је Ориген радио на том делу пуних 28 година.⁶ Дело је пропало приликом пада

¹ *Primum ei studium fuit sex in unum interpretationes conferre : Aquilae, Symmachi, Septuaginta duorum, Theodotionis, una cum editione quinta ac sexta ; quibus singulas hebraicas dictiones proprii elementis perscriptas addidit : tum ex adverso, altera in pagina contextum alterum fecit ex hebraicis dictionibus graecis litteris exaratis. Epiphanius, adversus Origenem, Migne, Patrol. ser. gr. t. 41. col. 1074,*

² *Hunc in modum volumina illa, quae Hexapla dicuntur, composuit : quae praeter graecas editiones duas insuper hebraici sermonis columnas continent, alteram hebraicis ipsis, alteram graecis elementis conscriptam : adeo ut Vetus omne Testamentum tam Hexaplis ejusmodi quam duplici hebraicorum vocabulorum contextu comprehensum fuerit. Epiphanius advesus Origenem, Migne, Patrol. ser. gr. t. 41. col. 1075.*

³ *Ensebius, hist. eccl. VI. 16. 3. Migne, Patrol. ser. gr. t. 20. col. 555.*

⁴ Код александријских граматичара беху у употреби критички знаци : asteriscos (*) и obelos (—) ; Ориген је узео те знаке и помоћу њих означавао одступања. Asteriscos — знак допуњавања — ставља код оних места, која у септуагинти недостају, а obelos — знак излишности — код речи и места у тексту септуагинте, којих нема у јеврејском тексту.

⁵ *Bardenhewer, Geschichte der altkirchl. Lit. II. Band, S. 115.*

⁶ *Epiphanius, De mensuris et ponderibus 18. Migne, Patrol. ser. gr. t. 43. col. 267.*

Кесарије у руке Арапа. До нас су дошли само неки одломци ; издао их је F. Field, Oxford, 1875. у две свеске. У Мињовој патрологији налазе се ти фрагменти у четири тома.¹

II. Егзегетски радови.

Нико није радио са толико љубави, са толико одушевљења и истрајности на тумачењу св. Писма као Ориген, кога с правом називају творцем научне егзегезе. Многбројним егзегетским радовима (Migne, tom. 12.—14.) протумачен је цео Стари и Нови Завет, многе књиге више пуга. У свом раду Ориген није нишао систематским редом, него је узимао извесна места по потреби. По облику има три врсте егзегетских радова и то : схолије, омилије и коментари.²

1. Схолије, *σχόλια*, *σημειώσεις*, то су кратке примедбе за разјашњење тежких места и нејасних речи.

Јероним³ наводи ове схолије : *In Exodum excerpta, In Leviticum excerpta*. Неки наводе још и ове схолије : *In Isaiam excerpta, excerpta in psalmos a primo usque ad quintum decimum, In Ecclesiasten excerpta, In partes quasdam Johannis excerptorum liber unus, excerpta in totum psalterium*.⁴ Руфин⁵ наводи схолије на књигу Бројеви.

2. Омилије — *ὁμιλίαι* — јесу беседе, тумачења мањих одељака из св. Писма у облику проповеди и верских поука.

Руфин је превео на латински 17 омилија на књигу Постање, текст се налази код Миња.⁶ Затим 13 омилија на књигу Изразац у преводу Руфиновом.⁷ Руфин је превео још 16 омилија

¹ Tomus XV., tomus XVI. pars prior, tomus XVI. pars secunda, tomus XVI. pars tertia.

² »*Illud breviter admoneo, ut scias Origenis opuscula in omnem Scripturam esse triplicia, primum ejus opus excerpta, quae graece σχόλια nuncupantur, in quibus ea quae sibi videbantur obscura atque habere aliquid difficultatis, summam breviterque distinxit; secundum ὁμιλητικόν genus, de quo et praesens interpretatio est, tertium quod scripsit ipse τόμος, nos volumina possumus nuncupare*«. Migne, Patol. ser. gr. t. 12. col. 42.

³ Hieronymus, Epistolae 33. Migne, ser. lat. t. 22. col. 447.

⁴ Bardenhewer, Geschichte der altkirchl. Lit. II. B. S. 90.

⁵ Rufin. Interpr. hom. Orig. in Num. prol. Migne, Patol. ser. gr. r. 12. col. 585.

⁶ Migne, Patol. ser. gr. t. 12. col. 145.—262.

⁷ Ibid. col. 297.—396.

на књигу Левит;¹ затим 28 омилија на књигу Бројеви;² 26 омилија на књигу Исуса Навина;³ 9 омилија на књигу о Судијама;⁴ 4 омилије на књигу о Царевима;⁵ очувана су два одломка; 22 омилије на књигу о Јову;⁶ 120 омилија на псалме;⁷ 9 омилија у латинском преводу од Руфина;⁸ и две омилије на Песму над песмама у латинском преводу од Јеронима,⁹ који каже: »Ориген је у осталим књигама све надмашио, а у Песми над песмама је сам себе надмашио.«¹⁰

Затим 9 омилија на пророка Исаију;¹¹ 21 омилију на пророка Јеремију¹² 14 омилија на пророка Језекиља¹³ и 39 омилија на јеванђеље по Луци.¹⁴ У свему има 383 омилије на Стари Завет и 120 омилија на Нови Завет, укупно 503 омилије. Према томе када се сравни навод Јеронимов¹⁵ — *mille et eo amplius tractatus in ecclesia locutus est*, — излази, да је половина од ових списа изгубљена.

Овим радовима и начином тумачења св. Писма Ориген је прокрчио пут и с правом се сматра »оцем омилије«.

3. Коментари — τόμοι — јесу опширна излагања, која имају научну тенденцију и уводе у дубље разумевање св. Писма. Јероним¹⁶ каже, да је Ориген издао безброј коментара, које сам назива τόμοι.

¹ Ibid. col. 405.—574.

² Ibid. col. 583.—806.

³ Ibid. col. 823.—948.

⁴ Ibid. col. 951.—990.

⁵ Ibid. col. 995.—1012., 1011.—1028.

⁶ Ibid. col. 1029.—1030.

⁷ Bardenhewer, *Gesch. d. altkirchl. Lit.* II. B. S. 99.

⁸ Migne, *Patrol. ser. gr. t. 12. col. 1319.—1410.*

⁹ Migne, *Patrol. ser. gr. t. 13. col. 35.—58.*

¹⁰ »Origenes, cum in caeteris libris omnes vicerit, in Cantico Cantico- rum ipse se vicit«. Hieronymi, *epistola 84. Migne, Patrol. ser. lat. t. 22. col. 749.*

¹¹ Migne, *Patrol. ser. gr. t. 13. col. 219.—254.*

¹² Ibid. col. 255.—542.

¹³ Ibid. col. 665.—768.

¹⁴ Ibid. col. 1779.—1902.

¹⁵ Hieronymus, *Epistola 84. Migne, Patrol. ser. lat. t. 22. col. 750.*

¹⁶ »Origenes edidit innumerabiles commentarios, quos ipse appellat τόμοις«. Hieronymi *Epistola 84. Patrol. ser. lat. t. 22. col. 750.*

Ориген прави разлику између историјског значења места св. Писма, што је од мање вредности, и скривене духовне истине, која је непролазна и вечна. Ову последњу да пронађе беше његов крајњи циљ.

Од коментара се сачувало врло мало ; ниједан није остао у целини.

Евсевије¹ каже, да је Ориген написао коментар на књигу Постање у 12 књига. Од тога су сачувани фрагменти.²

Затим се наводи коментар на псалме у 46 књига ; коментар на Приче Соломонове у три књиге ; очувана су два фрагмента ; коментар на Песму над песмама.

Евсевије³ наводи, да је Ориген написао коментаре на пророка Исаију у 30 књига. Сачувано је неколико одломака.⁴

Затим коментар на пророка Језекиља у 25 књига ; очуван је један фрагмент.⁵

Евсевије⁶ спомиње, да је Ориген у Кесарији написао коментар на 12 малих пророка у 25 књига. Очувао се само један фрагмент на пророка Осију.⁷

Врло је опсежан коментар на Матејево јеванђеље⁸ у 25 књига, овај спис спомиње Евсевије.⁹ Затим имамо коментар на јеванђеље Јованово у 32 књиге.¹⁰ Коментар на посланицу Рим-

¹ »Sed et in libro nono expositionum in Genesim (sunt autem omnes ejus in Genesim libri numero duodecim.)« Euseb. hist. eccl. VI. 24. Migne, Patrol. ser. gr. t. 20. col. 578.

² Migne, Patrol. ser. gr. t. 12. col. 45.—92.

³ »Per haec tempora Origenes in Isaiam commentarios composuit. Ex quibus in tertiam quidem partem Isaiae, usque ad visionem illam quadrupedum in solitudine, triginta ad nos volumina pervenerunt.« Euseb. hist. eccl. VI. 32. Migne, Patrol. ser. gr. t. 20. col. 591.

⁴ Migne, Patrol. ser. gr. t. 13. col. 217.—220.

⁵ Ibid. col. 663.—666.

⁶ »Elaboravit in duodecini prophetas expositiones, quarum quinque et viginti libros reperimus.« Euseb. hist. eccl. VI. 36. Migne, Patrol. ser. gr. t. 20. col. 598.

⁷ Migne, Patrol. ser. gr. t. 13. col. 825.—828.

⁸ Ibid. col. 829.—1800.

⁹ »Quinque ac viginti volumina in Evangelium Matthaei elaboravit.« Euseb. hist. eccl. VI. 36. Migne, Patrol. ser. gr. t. 20. col. 598.

¹⁰ Migne, Patrol. ser. gr. t. 14. col. 21.—830.

љанима у 15 књига;¹ коментар на посланицу Галаћанима у 5 књига;² коментар на посланицу Ефесцима у 3 књиге; очувао се један фрагменат;³ коментар на посланицу Колошанима⁴ у две књиге; коментар на посланицу Солуњанима, очувао се један фрагменат;⁵ коментар на посланицу Титу;⁶ коментар на посланицу Филимону;⁷ и коментар на посланицу Јеврејима.⁸

За тумачење св. Писма прописује Ориген ова правила:

1. Св. Писмо ваља читати са највећом пажњом. Ко чита са вером и побожношћу, томе ће се отворити двери за разумевање божанских истина. Врло је потребна молитва за разумевање божанских тајни.⁹

2. Св. Писмо не сме се тумачити проивољно него треба слушати, како упућује Дух Свети¹⁰ и треба упоређивати једно место са другим.¹¹

3. Ако ти се учини нешто нејасно у св. Писму, не мисли да у њему има нешто сувишно, криви себе што не схваћаш, а св. Писмо само себе оправдава.¹²

Неозбиљно поступају они, који наилазећи на солецизме — термине граматички неправилне — мењају речи Божје.¹³

4. При тумачењу св. Писма ваља радити у сагласности са филологијом и филозофијом.¹⁴

5. У св. Писму ваља разликовати тројаки смисао: буквални, морални и мистички.¹⁵

¹ Migne, Patrol. ser. gr. t. 14. col. 831.—1294.

² Ibid. col. 1293.—1298.

³ Ibid. col. 1297.—1298.

⁴ Ibid. col. 1297.—1298.

⁵ Ibid. col. 1297.—1304.

⁶ Ibid. col. 1303.—1306.

⁷ Ibid. col. 1305.—1308.

⁸ Ibid. col. 1307.—1308.

⁹ Origenis epistola ad Gregorium. Migne, Patrol. ser. gr. t. 11. col. 91.

¹⁰ Homilia in Ezechielem, Migne, Patrol. ser. gr. t. 13. col. 683.

¹¹ Commentaria in Evangelium secundum Matthaëum Migne, Patrol. ser. gr. 13. col. 871.

¹² Philocalia, Migne, Patrol. ser. gr. t. 14. col. 1310.

¹³ Ibid. col. 1311.

¹⁴ Ibid. col. 1312.

¹⁵ In Leviticum homilia V. Migne, Patrol. ser. gr. t. 12. 455.

III. Апологетски и полемички радови

Ориген је цео свој живот провео у борби са незнабошцима и јеретичима. Евсевије¹ и Јероним² спомињу више његових расправа, но оне се нису сачувале. Потпуно је сачувано његово главно апологетско дело : *κατὰ Κέλσου, Contra Celsum*. (Migne, *Patrol. ser. gr. t. XI. col. 641.—1632.*). Дело се састоји из осам књига, а написано је 248. године. Ориген је саставио то дело да би опровргао клевете и лажи платоничара Целза, који је седамдесет година раније (око 178.) за време Марка Аврелија издао спис »Истинита реч« — *Λόγος ἀληθῆς*, где приказује Исуса Христа и његове апостоле као варалице. Целз је дрско напао науку и чудеса Христова и апостолска, називајући их преваром и измишљотином, ваплоћење Сина Божјег и васкрсење тела сматра немогућим. Ориген узима у заштиту хришћанство и каже, да је хришћанска наука и преокрет, који је учинила код оних, који су је примили, најбоља апологија хришћанства.

На позив свог пријатеља Амвросија, да побије клевете и лажи Целзове Ориген одговара, да се чуди, шта га је побудило да тражи побијање лажи и клевета Целзових против Христа и вере. Зар нема хришћанство довољно снаге и моћи, да се одбрани од клевета ? Зар наша наука није моћнија од свих списа, зар није у стању да обеснажи и побије све лажи ? »Ко ће нас раставити од љубави Божије ? Невоља ли или туга или гоњење или глад или голотиња или страх или мач ? као што стоји написано. Ништа нас не може раздвојити од љубави Божије, која је и Христу Исусу Господу нашем. (Римљ. 8. 35.)

Ориген је имао у виду, да су се слаби у вери могли поколебати, а Целзов спис је могао неповољно деловати на незнабошце и далеко их од хришћанства држати ; зато се одлучио да удовољи жељи Амвросијевој, јер и апостол Павле каже : »Чувајте се да вас ко не зароби философијом и празном преваром. (Колошан. 2. 8.).

Садржину Целзовог списа знамо из Оригенове апологије, јер је Целзово дело изгубљено. Ориген побија приговоре по реду, како су изложени код Целза. Целз приписује Христу

¹ Euseb. hist. eccl. VI. 33. Migne, *Patrol. ser. gr. t. 20. col. 594.*

² Hieronymus, *Contra Rufinum*, lib. II. c. 18. Migne, *Patrol. ser. lat. 23. col. 461.*

и апостолима намерну превару и пребацује хришћанству да оно тражи само веру, те зато хришћани имају у устима увек само речи : не испитуј, него веруј! Ориген разлаже потребу вере; већина људи због свакодневних брига нема времена а ни способности на испитивање и истраживање, те ради тога већи део људи не би никада дошао до истине, а помоћу вере дата је могућност сваком човеку да позна истину. Зар хришћанство није у сагласности са науком, коју нам природа даје и зар није оно толике хиљаде људи преобразило и из глиба порока извукло? Дочим тобожњи премудри и разумни падају у лудости и живе по страстима срца свог.

На приговоре да је хришћанство варварског т. ј. јудејског порекла, даје одговор хришћанска наука о личности Исуса Христа, о његовом божанском пореклу, узвишеној науци и животу. Затим говори о божанству Христовом, силаску његовом са неба на земљу ради спасења грешнога човечанства; незнабошци са њиховим апсурдним бајкама о боговима имају најмање разлога, да се ругају хришћанству.

Књиге св. Писма веродостојне су, свети списи нарочито списи Мојсијеви старији су од свих литерарних споменика незнабожачких; а што се чини Целзу необично, доказ је, да он не разуме хришћанске истине. Затим Ориген излаже учење о створењу света, о анђелима, васкрсењу, о антихристу, о светом Духу, о ваплоћењу, пророштвима и о познању Бога.

На крају се обзире на приговоре Целзове што хришћани немају храмова, олтара и кипова, што се повлаче из јавног живота и што су гоњени и у бедном стању; све те околности не могу створити повољно мишљење о моћи и власти хришћанског бога. И покрај свих нападаја и неповољних прилика Ориген изражава тврдо уверење у коначну победу хришћанства, јер га Бог штити. »Једном ће владати један као цар, коме владар света власт даје. Кад би сви Њега као цара поштовали и Његове заповести слушали, тада би и варвари били праведни и добри; престаће сви верски култови, а хришћанска вера ће једина владати у свету, јер та наука све више осваја душе«.¹

Ово је дело најозбиљнија са научног гледишта и најопсежнија апологија хришћанства за прва три века. У њој је Ориген обухватио све, што је раније у апологијама Јустина, Атинагоре

¹ Contra Celsum VIII. 68, Migne, Patrol. ser. gr. t. 11. col. 1619.

и Теофила речено, а поред тога видимо и многе оригиналне мисли Оригенове. Као апологет одликује се Ориген достојанственом мирноћом, која потиче из дубоког уверења у истинитост хришћанства. Како се у том делу обрађују и разна догматска питања, ми ћемо се често обазрети на њега при излагању Оригеновог догматског система.

IV. Практична дела

Ови се списи одликују дубоком религиозношћу.

1. Περὶ εὐχῆς — de oratione. Ово је дело написао Ориген на молбу свог пријатеља Амвросија и сестре му Татијане. Спис има два дела, први (с. 3.—17.) о молитви у опште и други (с. 18.—30.) о молитви Господњој. Ово дело се сматра бисером међу свим делима Александринаца. Ориген овде расправља о значају, користи, потреби, сили и утецају молитве. По његовим речима Христос, анђели и светитељи моле се с нама и за нас. На приговор да молитва не може учинити никакву измену у божанском плану одговара, да је Бог према свом свезнању унапред одредио свако добро онима, који му се у молитви обраћају. Молитва нас приближује Богу. Свака молитва треба да садржи прослављање, благодерење, признање греха и мољење. Молитва треба да започиње и свршава прослављањем Бога Оца, Исуса Христа и Светог Духа. Спис је драгоцен мозаик од згодно одабраних места светог Писма. Спис је потпуно очуван¹.

2. Ἐἰς μαρτύριον προτρέπτικός λόγος — exhortatio ad martyrium. Кад је године 235. Максимин Трачанин започео гоњење хришћана, Амвросије и презвитер кесаријски Проктет буду ухваћени и бачени у тамницу. Евсевије² каже, да су оба пријатеља Оригенова били у великој опасности, али се прославише својим исповедањем и неустрашивошћу за веру. Као што је некада свог оца, тако сада и пријатеље опомиње Ориген на сталност у вери, јер је то дужност правог хришћанина. Спис је пун дивних мисли, излив срца, које чезне за мученичком смрћу, јер то сматра највећом срећом. Ко пролије крв своју за веру, каже Ориген, прославља Бога и биће прослављен.

¹ Migne, Patrol. ser. gr. t. 11. col. 416.—561.

² Hist. eccl. VI. 28. Migne, Patrol. ser. gr. t. 20. col. 587.

Евсевје¹ спомиње овај спис под насловом : *περὶ μαρτυρίου*, као и Јероним² под насловом : *de martyrio*. Овај спис је сачуван³.

V. Писма

Од многобројних писама и опширне кореспонденције, коју је водио Ориген, сачувано је неколико фрагмената. Евсевје⁴ спомиње око стотину писама. Сачувана су два писма :

1. Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀφρικάνον — *epistola ad Africanum*. Секст Јулије Африканац, хришћански филозоф рођен је 170. год. у проконзуларној Африци. Чувши за катихетичку школу он је дошао у Александрију, где се нарочито посветио изучавању св. Писма. Затим је био у Никопољу (Емаус) у Палестини, где је уживао велики углед. У једном свом писму Оригену доводи у сумњу аутентичност повести о Сузани у књизи пророка Данила. Ориген му је упутио писмо, којим брани каноичност књиге пророка Данила.⁵

2. Πρὸς Γρηγόριον ἐπιστολὴ — *epistola ad Gregorium*. У њему Ориген позива свог даровитог ученика Григорија Чудотворца, да проучава фолизофске дисциплине, али треба да пази, да остане веран свом хришћанском позиву. Као што су Израиљци при поласку из Египта понели драгоцености и посуђе, да употребе за храм и украс светиње, тако могу и профане науке послужити за украс дома Божјег. Но те се науке могу и злоупотребити, као што је и путовање Израиљаца у Египат на зло било, одвело их на грех и служење идолима, јер су они научене вештине употребили на зло, на прављење златног телета. Из очинске љубави према њему опомиње га, да се са вером обраћа изучавању св. Писма. За разумевање речи Божје потребна је молитва по речи Господњој »молите се и даће вам се«. Овај спис је сачуван.⁶

¹ Quo tempore Origenes librum *περὶ μαρτυρίου* composuit, quem Ambrosio et Protoceto Caesariensis ecclesiae presbytero dedicavit, eo quod uterque in ea persecutione non mediocre discrimen subierat. Euseb. hist. eccl. VI. 28. Migne, Patrol. ser. gr. t. 20. col. 587.

² Hieronymus : De viris illustribus, c. 56. Migne, Patrol. ser. lat. t. 23.

³ Migne, Patrol. ser. gr. t. 11. col. 564.—637.

⁴ Eusebius, hist. eccl. VI. 36. Migne, Patrol. ser. gr. t. 20. col. 598.

⁵ Migne, Patrol. ser. gr. t. 11. col. 41.—85.

⁶ Migne, Patrol. ser. gr. t. 11. col. 88.—92.

VI. Догматска дела

Ориген је написао више стручних догматских дела. По угледу на свог учитеља Климента Александријског написао је :

Στρωματεῖς у 10 књига, где упоређује хришћанску науку са учењем филозофа и покушава, да све догме хришћанске вере докаже и образложи помоћу Платона, Аристотела, Нуменија и Корнута. Ово се дело није сачувало, остало је нешто одломака. Као што је Климент Александријски својим делом *Stromata* хтео дати систематско излагање и филозофско оправдање хришћанства, по свој прилици да је и Ориген хтео исто постићи овим својим списом, што се види из једног навода Јеронимовог.¹

О времену и месту писања овог дела говори историчар Евсевије.² По његовом сведочанству дело је написано за цара Александра Севера (222.—235.) у Александрији. Сачувано је неколико одломака.³

Друго догматско дело јесте :

Περὶ ἀναστάσεως — *de resurrectione*, у две књиге. Евсевије⁴ спомиње ово дело и каже, да је Ориген написао две књиге о васкрсењу пре одласка свог из Александрије. Од овог дела очувано је неколико фрагмената.⁵ У свом делу »О начелима« Ориген спомиње овај спис свој речима : »*de quo in aliis quidem libris quos de resurrectione scripsimus plenius disputaverimus.*»⁶

¹ »Clemens Alexandrinae ecclesiae presbyter meo iudicio omnium eruditissimus, octo scripsit Stromatum libros. Hunc imitatus Origenes, decem scripsit Stromateas, christianorum et philosophorum inter se sententias comparans : et omnia nostrae religionis dogmata de Platone et Aristotele, Numenio, Cornutoque confirmans.

Hieronymi epistola 70. Migne, Patol. ser. lat. t. 22. col. 667.

² »Sed et libros qui Στρωματεῖς inscribuntur, numero decem, in eadem civitate Alexandri imperatoris temporibus conscripsit, sicut notationes manu ipsius perscriptae ac librisipsis praefixae testantur«. Euseb. hist. eccl. VI. 24. Migne, Patr. ser. gr. t. 20. col. 579.

³ Migne, Patol. ser. gr. t. 11. col. 99.—108.

⁴ »In his tomis mentionem facit librorum quos scripserat De resurrectione : sunt autem ejus argumenti libri duo«. Euseb. hist. eccl. VI. 24. Migne, Patol. ser. gr. t. 20. col. 579.

⁵ Migne, Patol. ser. gr. t. 11. col. 91.—100.

⁶ De principiis, lib. II. c. X. Migne, Patol. ser. gr. t. 11. col. 233.

Најважније Оригеново догматско дело јесте : *Περὶ ἀρχῶν* — *de principiis* — у четири књиге. Ово се дело није сачувало у грчком оригиналу него у латинском преводу аквилејског презвитера Руфина у целокупном обиму.¹ Овај превод није веран оригиналу, него су многа места измењена и допуњена, као што и сам преводилац каже у свом предговору на то дело. Писац је хтео да прикаже заблуде јеретика и филозофа о принципима и најважнијим религијозним истинама и да систематски изложи хришћанско догматско учење. У уводу износи писац план рада. Темељ и извор свих истина јесте реч Христова и његових апостола, Како не влада сагласност у многим питањима вере, ваља поставити правило, по којем ће се познати права наука Христова и његових апостола. Тај критеријум истине јесте наука цркве, у којој живи проповед апостола : *»illa sola credenda est veritas, quae in nullo ab ecclesiastica et apostolica discordat traditione«*.² Само ону истину ваља примити и веровати, која не одступа ни у чему од црвеног и апостолског предања.

По Евсевију³ дело је написано пре одласка Оригенова из Александрије ; неки узимају 220. годину, а по Барденхевру дело је написано око 230. године.⁴ То су управо предавања, која је држао Ориген у катихетичкој школи у Александрији. Дело је верно огледало његовог духа ; оно не обухвата целокупни догматски систем и круг догматских истина, како их схвата наука у садашње време. При предавању Ориген је својим слушаоцима објашњавао питање, која су формулисана у символу вере ; но о оним питањима, која нису објашњена, даје сам своја оригинална мишљења.

Ориген узима за основ свог догматског дела четири принципа *»ἀρχαί«* а то су : Бог, свет, слобода (душа) и Откривење. Према томе поделио је дело своје на четири књиге, тако да сваки од тих принципа чини главну садржину поједине књиге.⁵

¹ Migne, *Patrol. ser. gr. t. 11. col. 111.—414.*

² *De principiis*, Migne, *Patrol. ser. gr. t. 11. col. 116.*

³ *»Libros item De principiis antequam ab urbe Alexandria migraret, composuit. Euseb. hist. eccl. VI. 24. Migne, Patr. ser. gr. t. 20. col. 579.*

⁴ Bardenhewer : *Geschichte der altkirchl. Literatur*, II. B. S. 136. Види *»Богословље«* год. II. св. 2. стр. 145.

⁵ Dr. Ferd. Baur : *Vorlesungen über die christliche Dogmengeschichte*. S. 238.

Прва књига говори о Богу, Христу, светом Духу и анђелима. Друга књига расправља о свету, ваплоћењу и васкрсењу Христовом. Трећа књига о слободној вољи, о средствима моралног успевања и о крају света, а четврта књига о инспирацији, тумачењу и разумевању светог Писма.

Ово дело је врло важна појава у историји догматике. Оригенов начин научног рада на догматима послужио је као путеводила за потоње црквене писце и то је дело врло много допринело развиту догматске науке.

Г. Константиновић.